

A botcsinálta katona

Ács Tibor: *Batthyány Lajos, a huszártiszt. HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum – Line Design. Budapest, 2008. 134 oldal*

Az elmúlt egy évtizedben a magyar polgári átalakulás korával s azon belül főleg 1848–1849-cel foglalkozó kötetek száma örvendetesen megnőtt, csak a forradalom és a szabadságharc koráról több mint háromszáz kötet jelent meg ebben az időszakban. Az érdeklődés – és ennek révén a könyvkiadási konjunktúra – fenntartását elősegítették a korszak jeles szereplőinek emlékévei: 2002-ben Kossuth, 2003-ban Deák, 2007-ben pedig Batthyány Lajos születésének 200. évfordulója. Szerencsére némi pályázati pénz is akadt az évfordulás kiadványok megjelentetésére. Megállapítható, hogy szakmai szempontból a lemaradandóbb eredménytel a Batthyány-emlékév járt. Molnár András alaposan kibővítette és átdolgozta 1996-os kisonográfiaját¹ s a szintén általa sajtó alá rendezett reformkori Batthyány-iratok gyűjteményét. Az eredmény a Batthyány reformkori politikai pályáját bemutató és annak dokumentumait tartalmazó nagyszerű kötet.²

A Batthyány-kutatás doyenje, Urbán Aladár egy népszerűsítő életrajz³ mellett teljesen újrairta 1986-ban megjelent akadémiai doktori értekezését,⁴ s kibővítette azt

Batthyány 1848 októbere utáni tevékenységének, fogságának, perének és vértanúhalálának történetével.⁵ Urbán Aladár még 1999-ben adta ki Batthyány miniszterelnöki tevékenységének dokumentumait;⁶ s Károlyi Árpád kötete⁷ alapján magyar fordításban is közreadta Batthyány főbenjáró pörének iratanyagát.⁸ Így elmondhatjuk, hogy 19. századi nagyjaink közül Batthyány az egyetlen, akinek gyakorlatilag a teljes írásos hagyatéka megbízható kiadásokban hozzáférhető.

Az életrajz fontos részletkérdését tisztázta Fónagy Zoltán rövid közleménye,⁹ s ilyen hozzájárulást jelent a gróf biográfiájához Ács Tibor hadtörténész nemrég megjelent kis kötete Batthyány katonai szolgálatáról.

A szerző először 1984-ben dolgozta fel ezt a témát, részint a hazai, részint a bécsi (főleg hadilevéltári) anyag alapján, majd e

¹ Molnár András: *Batthyány Lajos a reformkorban*. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 1996. 222.

² Molnár András: „*Viam meam persequor.*” *Batthyány Lajos gróf útja a miniszterelnökséig (1807–1848)*. Budapest, 2007.

³ Urbán Aladár: *Gróf Batthyány Lajos, Magyarország első alkotmányos kormányfője*. Budapest, 2007.

⁴ Urbán Aladár: *Batthyány Lajos miniszterelnöksége*. Nemzet és Emlékezet. Budapest, 1986.

⁵ Urbán Aladár: *Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöksége, fogsága és halála*. Budapest, 2007.

⁶ *Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai*. A dokumentumokat válogatta, a jegyzeteket készítette, az előszót írta Urbán Aladár. Budapest, 1999. 1–2. köt.

⁷ Károlyi Árpád: *Németújvári gróf Batthyány Lajos első magyar miniszterelnök főbenjáró pöre*. Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai. Iratok. Budapest, 1932. I–II. k.

⁸ Urbán Aladár (szerk.): *Batthyány Lajos főbenjáró pöre*. Ford. Kurucz György. Budapest, 1991.

⁹ Fónagy Zoltán: *Batthyány Lajos gróf bécsi tanulóéveinek szellemi háttere (1821–1826)*. In: Pártvezér, miniszterelnök, vértanú. Tudományos emlékülés a 200 éve született Batthyány Lajos miniszterelnök tiszteletére. Zalaegerszeg, 2007. szeptember 12. Szerk. Molnár András. Zalaegerszeg, 2008. 13–23.

tanulmány két, némileg átigazított változat az elmúlt években tette közzé.¹⁰

Az előttünk fekvő kötet azonban minden eddiginél bővebb áttekintést ad Batthyány 1826–1831 közötti katonai szolgálatának történetéről, s a szerző – dicséretes módon – az emlékévben megjelent kiadványok nagy részét is hasznosította a munka megírásakor. Ács Tibor komoly kutatási tapasztalatokkal rendelkezik reformkori nagyjaink katonai szolgálatának feldolgozásában, hiszen Széchenyi és Bolyai János katonaeveiről külön monográfiákat írt, de tanulmányban foglalkozott Petőfi, illetve Mészáros Lázár katonaeveivel is.

A téma és a műfaj egyáltalán nem hálás, hiszen a vonatkozó forrásanyag nagy része a bécsi *Kriegsarchiv*ban, az Udvari Haditanács (*Hofkriegsrat*) anyagában található. Ez az anyag egyrészt hihetetlenül gazdag, másrészt viszont az 1918 előtti időszakban komoly selejtezésen esett át, így gyakran csak az iktató- vagy mutatókönyvi bejegyzések, illetve a haditanácsülés jegyzőkönyvi kivonatai alapján rekonstruálható egy-egy életrajzi mozzanat. Hozzáteendő, hogy míg például Széchenyi esetében komoly segítséget jelent fennmaradt naplója és levelezése, Petőfinél pedig a vele kapcsolatos óriási visszaemlékezés-anyag, Batthyány esetében ilyen személyes dokumentumok vagy visszaemlékezések alig maradtak fenn. Miután Batthyány csupán a hadnagyi rangig vitte, azaz a legalacsonyabb tiszti kategóriába tartozott, a rá vonatkozó dokumentumok is meglehetősen ritkásak. Ha atyai öröksége kapcsán nem keveredik perbe anyjával, s e peranyag mellékleteként nem maradnak

fenn anyjához írott levelei, szinte alig tudnánk valamit ennek az öt évnek a történetéről. (E problémával az 1848–1849-ben jelentős szerepet játszó katonák 1848 előtti katonai pályafutásának feldolgozásánál is szembesülnünk kell: személyes dokumentum csak nagyon kevesek után maradt, a hivatalos dokumentumok jelentős része pedig hiányzik.)

A kötet négy nagyobb fejezetből áll. Az első a nyelvtanilag némileg szokatlan „Gyermekek- és ifjúkora (1807–1826)” címet viseli, s hat alfejezetben ad áttekintést a család történetéről (a Batthyány-család adta Magyarország utolsó „nemzeti”, azaz nem Habsburg-házi nádorát), a gróf örökségéről, azaz az apja után reá maradt javokról s a végrendeletnek az anyja, Skerlecz Borbála által történt kijátszásáról. Külön alfejezet foglalkozik Batthyány bécsi nevelőintézeti és tanuló éveivel (1815–1819), a győri bencés gimnáziumban eltöltött évekkel (1819–1821; itt ismerkedett meg Deák Ferencsel), bécsi gimnáziumi és egyetemi tanulmányival (1821–1826); bécsi életviteli gondjaival és a katonai pálya választásával.

A gróf egyrészt nem kapott elég pénzt ahhoz, hogy rangjához méltó életmódot folytasson (az apja végrendeletében hagyományozott évi 10 000 forint helyett csak 1200 forintot kapott), másrészt hajlamos volt a kicsapongásra, gyakran voltak konfliktusai tanáraival. 1826 márciusában, aztán április 2-án, majd május 29-én levélben kérte anyját, engedélyezze számára, hogy megszakítsa egyetemi tanulmányait, s a cs. kir. hadseregben vállaljon katonai szolgálatot. (A május 29-i levélben szerepel egy utalás arra, hogy már „évekkel ezelőtt” kinyilvánította hasonló kérését anyja előtt.)

A mama hosszú hezitálás és ellenállás után ígent mondott, azzal a feltétellel, hogy Batthyány folytatja jogi tanulmányait, s levizsgázik; illetve, hogy magyar ezredben vállal szolgálatot. Laval Nugent altábornagy tanácsára a mama a fiú zsebpénzét 100-ról 60 forintra csökkentette, nehogy több pénze legyen, mint egy hadnagynak. (Ez nyilván

¹⁰ Ács Tibor: *Batthyány Lajos katonai szolgálatának története (1826. augusztus 5–1831. április 30.)*. Hadtörténelmi Közlemények, 97. évf. (1984) 4. sz. 716–751.; uő.: *Batthyány Lajos katonaelete – „Védelme alatt minden fejlődik”*. In: uő.: *A reformkor hadikultúrájáról. A magyar hadügy és tudomány kérdéseiről*. Piliscsaba, 2005. 278–310.; uő.: *Batthyány Lajos, a huszártiszt*. Hadtörténelmi Közlemények, 121. (2007) 3. sz. 724–762.

nem esett neheze a nagylábon élő mamának.)

Batthyány ezek után került a cs. kir. 32. (Esterházy) gyalogezredbe *ex propriis*, azaz saját költségén szolgáló kadétként (hadapródként, vagy ahogy akkoriban mondták, hadfiként.) Jellemző, hogy a mama a bécsi Augartenben nyilvános lakomával ünnepelte meg fia Bécsből történt távozását, s megtiltotta neki, hogy kadéti szolgálata során bármiért is írásban forduljon hozzá, mondván, leveleit felbontatlanul fogja visszaküldeni.

A következő fejezet „A császári királyi 32. Esterházy herceg magyar sorgeyalogezred kadétya (1826. augusztus 5–1827. április 19.)” címet viseli. Az első alfejezet Batthyány katonai törzslapjának (*Grundbuchblatt*) adatait ismerteti. A második alfejezet a cs. kir. hadsereg felépítését, tágabb értelemben a Habsburg Birodalom hadügyi szervezetét ismerteti. A harmadik alfejezet a cs. kir. tisztikar általános jellemzőiről és szelleméről szól. A negyedik alfejezet ismerteti Batthyány nyolc és fél hónapig tartó hadapródi szolgálatát; ezen belül az ezred egyenruháját, a hadapródok különböző kategóriái közötti különbségeket, illetve a hadapródok életét meghatározó szolgálati szabályzati előírásokat. Külön alfejezet mutatja be Batthyány kadéttársait, illetve az ifjú gróf hadapródi minősítését. A kadéttársak névsorát áttekintve megállapíthatjuk, hogy Batthyány nem a zsenik gyülekezetébe került: gyakorlatilag egyetlen olyan személyt sem találunk közöttük, akinek érdemeit a későbbiekben a hadi krónikák megörökítették volna. Batthyány minősítése alapján átlagos képességű katonának volt mondható.

Batthyány Paduában (Padova) töltötte le hadapródi szolgálatát, majd ígéretének megfelelően folytatta jogi tanulmányait, és 1826 decemberében, szabadsága idején sikeres vizsgát tett a zágrábi királyi jogakadémián. Ezek után a mama is megenyhült némileg fia iránt, s levélben kereste meg őt, amelyhez ajándékokat is mellékel. Batthyány 1827. január 25-én szintén levélben

mondott köszönetet, s arra kérte, intézze el, hogy áthelyezzék őt a lovassághoz, lehetőleg hadnagyi előléptetéssel. A mama – aki ekkorra már nyilván rájött arra, hogy fia katonai szolgálata lehetővé teszi számára a Batthyány-vagyon feletti korlátlan rendelkezést – örömmel teljesítette a kérést, s elintézte, hogy fiát áthelyezzék a 9. (Frimont) huszárezredhez. Batthyányt 1827. április 19-én áthelyezték, majd 20-án hadnaggyá léptették elő.

„A 9. Frimont báró huszárezred alhadnagya (1827. április–1831. április)” című fejezet első alfejezete „A legrégebbi huszárezred és legfiatalabb alhadnagya” címet viseli. Itt kapunk képet a huszárezredek felépítéséről és taktikájáról. A második alfejezet Batthyány 1827. április–november közötti szolgálatát ismerteti. Az ifjú gróf 1827. májusi szabadsága során szerelte fel magát, s tekintettel a költségekre, a mama a havi zsebpénzét 100 forintra emelte. (A felszerelés teljes költsége 7125 forint, ebből Batthyány 3150 forintot költött lovak vásárlására.) A fejezet nagyobb része az alhadnagyok kötelemeit mutatja be.

1827 novembere és 1828 áprilisa között az ifjú gróf ismét szabadságon volt, Bécsben és Pozsonyban. Ennek során meglehetősen kicsapongó életmódot élt, s hatalmas adósságokat halmozott fel. A mama számára ez adta az ürügyet és az alkalmat arra, hogy feljelentse saját fiát a katonai hatóságoknál. Batthyány ezrede trevisói állomáshelyére visszatérve, 1828. május 9-én arra kényszerült, hogy igazoló jelentést írjon az ezredparancsnokságnak. Május 28-án pedig Reviczky Ádám grófhhoz, a magyar udvari kancellárhoz írt hosszú előterjesztést, amelyben védelmet kért tőle anyja intrikái ellen, s kitért arra is, hogy anyja költekező életmódja révén atyai örökségét is komoly veszély fenyegeti. Ez év október 2-án pedig Vas vármegyétől kért védelmet annak érdekében, hogy anyja ne terhelhesse meg birtokait újabb adósságokkal. Ezekkel a beadványokkal vette kezdetét az a hosszú vagyoni jogi vita, amelynek során anya és fiú egyáltalán

nem kímélték egymást, s amely végül odavezetett, hogy Batthyány – atyai örökségének megóvása érdekében – kilépett a hadseregből, hogy személyesen igazgathassa birtokait.

A vagyoni vita ismertetése után külön alfejezet foglalkozik a 9. huszárezred tisztikarának összetételével és az ifjú gróf 1828. évi minősítésével. A tisztikarról itt is elmondhatjuk, hogy nem Napóleonok gyülekezete volt. Batthyány pedig, minősítése alapján, kimondottan gyenge katonai szakmai kvalitásokkal rendelkezett. 1830-ig e tekintetben némi fejlődést mutatott, de 1831. évi kilépésével így sem egy potenciális Simonyi őbesterét vesztett vele a cs. kir. hadsereg.

1829-ben tovább folytatódott anyja és fia vagyoni vitája. Batthyány érdekei minél hathatósabb képviselőt végett szabadságot kért az ezredparancsnokságtól, amit Vas megye is támogatott, ám miután az ezredet ekkortájt vezényelték át Stájerországba, az ezredparancsnok ezt nem engedélyezte. (A szerző ugyan nem ír erről, de joggal feltételezhetjük, hogy a szabadságkérelem elutasításában a mama kitűnő kapcsolatainak is szerepe lehetett, hiszen egy gyenge képességű alhadnagy távolléte nyilván nem okozott volna komolyabb fennakadást az áttelepülés megszervezésében.) Csak az áttelepülés után, 1829 júniusában kapott háromhavi szabadságot. 1830-ban az ezredet a csehországi Pardubitz (Pardubice) környékére vezényelték át, s közben tovább folyt a per is. Végül a kancellária által kiküldött bizottságnak 1830. augusztus 2-án sikerült tető alá hoznia egy megegyezést anyja és fia között. Az ezeket az eseményeket tárgyaló alfejezetben kapunk újabb ismertetést az ezred tisztikaráról.

A kötet harmadik nagy fejezete a „Nagykorúsága és kilépése a hadseregből (1831. február 10–április 30.)” címet viseli. Batthyány 1830–1831 fordulóján Bécsben volt szabadságon, s valószínűleg ekkor döntötte el, hogy kilép a hadseregből. Elhatározását befolyásolhatta az a tény, hogy rá kellett eb-

rednie, békeidőben aligha fog gyorsan előrelépni a ranglétrán. A szerző szerint „nem egy hozzá hasonló előkelő fiatalabb arisztokrata, aki más ezredből vagy a civil életből (jobb protekcióval) került a huszárezredéhez, rangsorban és rendfokozatban megelőzte őt.” (99. old.) Nos, jómagam úgy vélem, hogy egy ilyen rossz szolgálati minősítésű hadnagy esetében az, hogy háromévi szolgálat után nem léptették elő, egyáltalán nem volt kirívó jelenség. Batthyány ugyanis – mint az a kötetből kiderül – katonai szakmai szempontból mutatott ugyan némi fejlődést, de még 1830. évi minősítése is erősen közepes volt. Emellett addigi katonai szolgálata tekintélyes részét szabadságon töltötte. 1826 decemberében Zágrábban jogi vizsgát tett (48. old.), 1827 novemberétől 1828 márciusáig Bécsben és Pozsonyban tartózkodott (63. old.). Az év októberében, novemberében és decemberében három iratát is Szombathelyről keltezte (71–72. old.), de itt valószínűsíthető, hogy nem ott volt. 1829 júniusában újabb háromhavi szabadságot kapott, s a szerző szerint novemberig távol volt az ezredtől. (84. old.) Valószínűsíthető, hogy 1830 nyarán is hosszabb időt tölthetett Magyarországon. (85. old.) 1830–1831 fordulóján Bécsben volt szabadságon, s kilépési kérelmét is innen küldte meg az ezredparancsnokságnak március 22-én. (99. és 102–103. old.) Ötéves katonai szolgálata során tehát több mint egy évet volt szabadságon, s ennek nagy részét a 9. huszárezred tisztjeként.

1831. január 17–18-án született meg a végleges vagyongosztási egyezség Batthyány és anyja, Skerlecz Borbála között. Miután a gróf február 10-ével nagykorú lett, végre személyesen vehette át birtokai igazgatását. Nyilván ez lehetett a döntő érv amellel, hogy március 22-én benyújtsa kilépési kérelmét. Az ezredparancsnok már március 28-án kiadta a kilépéssel kapcsolatos kimutatást és támogató nyilatkozatot. A dandárparancsnokság április 2-án, a hadosztályparancsnokság április 3-án, a főhadparancsnokság 4-én láttamozta és 7-én to-

vábbította azt, s a bécsi Udvari Haditanácsnál április 11-én iktatták, majd 21–22-én döntöttek az elfogadásáról, s erről 25-én értesítették a prágai főhadparancsnokságot. Azaz, az ügyirat valamivel több mint egy hónap alatt végigfutott a katonai bürokrácián egy olyan korban, amikor nem volt telefon, fax vagy e-mail.

A szerző a továbbiakban cáfolja Batthyány egykori ezredtársának, Komlóssy Lajos későbbi honvédőrnagynak azt a visszaemlékezését, amely szerint Batthyány távozását a hadseregből az ezredparancsnokával, Ladislav Wrba gróffal kialakult nézeteltérése okozta volna.

Az Epilógusban a szerző részint azt vizsgálja, hogy miként hatott Batthyány személyiségfejlődésére és későbbi pályafutására az a közel öt év, amelyet a cs. kir. hadseregben eltöltött, illetve röviden megemlékezik azokról a tisztokról, akik Batthyányval együtt szolgáltak, s a forradalomban és a szabadságharcban is szerepet játszottak. Közülük két személyről feltételezhető, hogy Batthyányban jó emléket hagyhattak: Majthényi Istvánról, illetve Pándy Samuról, akik mindketten komoly szerephez jutottak az Országos Nemzetőrségi Haditanács apparátusában, sőt Batthyány Majthényit bízta meg 1848 szeptemberében a komáromi erőd biztosításával is.

Ugyanakkor jómagam úgy vélem, hogy nemigen lehet egyenes kapcsolatot feltételezni Batthyány „tisztai szolgálata során el-sajátított katonai és hadtudományi ismerete” és „1848 áprilisától szeptemberéig meghozott helyes katonai” döntései, „a honvédelemmel kapcsolatos építő és alkotó” tevékenysége között. (115. old.) Kétségtelen, hogy Batthyány megszerzett némi rutint a katonai szolgálatban, s belülről ismerte a cs. kir. hadsereg világát, de ezek az alsó szintű ismeretek nem lettek volna elegendőek a már említett döntések meghozatalához. Maga Batthyány tudommal csupán egyetlen alkalommal utalt 1848-ban arra, hogy ő maga is ismeri a hadsereg ügymenetét. 1848. július 19-én Csány Lászlóhoz írott le-

velében megrótta Csányt amiatt, hogy az egy Batthyányt illető ügyben nem hozzá, hanem Kossuth pénzügyminiszterhez fordult. „Ön, mint volt katonatiszt, eléggé ösmeri a szolgálat útját, ha orvoslani valója van, ne másokhoz, hanem egyenesen azokhoz folyamodjék, kiknek az orvoslás hatalmuk, és hatáskörükbe van.”¹¹

Batthyány katonai szolgálatának volt azonban egy későbbi sorsát alapvetően befolyásoló következménye. Miután kilépésekor aláírta azt a kötelezvényt, hogy soha nem harcol cs. kir. csapatok ellen, 1849. évi felségárulási perében megpróbálták rábizonyítani, hogy ezt a kötelezettségvállalását megszegte, amikor 1848 októberében csatlakozott a Jellačić által Horvátországba hazaküldött horvát egységek ellen hirdetett népfelkeléshez. Noha Batthyány semmilyen fegyveres cselekményben nem vett részt, ennek ellenére ezt a vádpontot nem ejtették, s egyike volt a halálos ítéletet megalapozó képtelenségeknek.

Végül fel kell hívnunk a figyelmet a kötet néhány pontatlanságára és vitatható állítására. Anna Pleban Batthyányról adott jellemzésében „komikus” vidámságról ír; itt azonban valószínűleg különös (*komisch*) vidámságról lehet szó az eredetiben, s a szövegösszefüggés is így értelmes. (14. old.) Jómagam nem tulajdonítanék különösebb jelentőséget annak, hogy a Klinkowström-féle nevelőintézet szomszédságában kaszárnya állt, s ez is erősítette volna Batthyáynak „a katonai pálya iránti vonzódását”. (17. old.) Kicsit erőltetettnek érzem a köz-történeti események összekapcsolását a gróf tanulóéveinek krónikájával, ugyanis semmilyen nyoma nincs annak, hogy a gróf 1831 előtt bármilyen közéleti érdeklődést árukt volna el. (23. old.) Nugent nevét a korban Nüzsannak ejtették, tehát a „Nugent-et” toldalékolás hibás. (24. old.)

A szerző szerint „a jogilag egyértelmű törvényeket, melyek világosan kimondták

¹¹ *Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai*, 2. 944–945.

Magyarországnak és hadügyének önállóságát, a Habsburg-ház és kormánya folyamatosan megsértette, mellőzte és elferdítette.” (34. old.) Ez az állítás több mint kérdéses, hiszen a magyar hadügy önállóságáról az 1790. évi X. törvénycikk sem szólt, de még az 1848. évi 3. törvénycikk is csak nagyon áttételesen fogalmazta meg ezt, miután a hadügy és a hadsereg irányítása a korabeli felfogás szerint uralkodói felségjog volt. Azt az állítást is némi kétellyel kezelem, mely szerint a vezénylő tábornokok álláspontja az lett volna, hogy „egy tisztból akkor lesz jó és tekintélyes parancsnok”, ha hosszú ideig szolgál az ezredében. (35. old.) A cs. kir. hadsereg felső vezetésének tagjai ugyanis általában több ezredben s több fegyver- és csapatnemben is szolgáltak, míg magasabb beosztást kaptak. A császári királyi hadsereget a tárgyalat korszakban császári és királyi hadseregnek nevezni súlyos anakronizmus. (34., 36., 38., 43. old.) Azt sem igen hiszem, hogy a tisztikar 70–80%-a német lett volna, hiszen tudtommal nem készültek ilyen jellegű, nagyobb időszakot átfogó statisztikai számítások. (37. old.)

A minősítések ismertetésénél a „*Dressieren*” nem nevelést, hanem kiképzést jelent. (46. és 79. old.) Frimont tábornok nem lehetett Lombard-Velence, legfeljebb Lombardia-Veneto főhadparancsnoka. (55. old.) Ugyanilyen fából vaskarika a „huszárstratégia” emlegetése, hiszen egy csapatnemnek legfeljebb taktikája lehet. (Uo.) A 4. huszárezred parancsnoka előbb Anton Callot (55. old.), majd hirtelen Anton Collet (66. old.) Nem tudom, mi alapján állítja a szerző, hogy Batthyány „kezdetben szorgalmasan tanulmányozta az évszázados huszárhadvi-

selés alapján készült hadtudományi műveket és katonai szabályzatokat.” (57. old.) Tudomásom szerint Batthyány olvasmányairól ebből az időszakból semminemű releváns adattal nem rendelkezünk. A 9. huszárezredi Georg Isakovics (vagy inkább Dorde Isaković) szülőhelyénél kérdőjelesen említett Mitrovitc, Sirmien nem más, mint a szerémségi Mitrovica. (76–77. old.) Az ezred 1829-ben nem Rackerburg (84–85. old.), hanem Radkersburg (magyarul Regede) környékére települt át. Az ezred 1830. évi tisztikarának ismertetésénél a magyar tisztek egy részének neve magyarul, a másiké németül szerepel (például Johann Somssich, Joseph Rakovszky). (88. old.) A Batthyány kilépésével kapcsolatos ezredparancsnoki felterjesztést nem a nem létező Stueroper, hanem Auersperg altábornagy láttamozta (104. old., vö. a 111. oldalon található fényképmásolattal.) A *Quittirungs-Reverse* nem „díszes, német nyelvű hivatalos elbocsátási oklevél” volt, hanem Batthyány kilépési kötelezvénye arról, hogy soha nem harcol cs. kir. csapatok ellen. (105. old.) Az Epilógus végén idézett 1854. évi Vörösmarty-vers nem Batthyány Lajosra, hanem rokonára, az 1854-ben Párizsban elhunyt Batthyány Kázmérra vonatkozik. (117. old.) Általában, néha az volt az érzésem, hogy a szerző a kötet minél tekintélyesebbé tétele érdekében túlzott részletességgel idézett olyan szövegeket, többnyire szabályzatokat, amelyeknek csak áttételesen van közük Batthyány katonai pályájához.

HERMANN RÓBERT